

Intervju: Thomas Farnell, koordinator obrazovnih programa u Institutu za razvoj obrazovanja

Pravo na obrazovanje kao neotuđivo i temeljno pravo svakog pojedinca nalazimo u gotovo svim općim i regionalnim dokumentima ljudskih prava pa tako i u Općoj deklaraciji o ljudskim pravima (članak 26.), Međunarodnom paktu o gospodarskim, socijalnim i kulturnim pravima (članci 13. i 14.), Konvenciji o pravima djeteta (članci 28. i 29.) te Europskoj konvenciji za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda (članak 2. Prvog protokola). Praksa je većine država da se ono izrijeком spominje u Ustavu dok ga manji broj njih proglašava zakonima. Pravo na visoko obrazovanje na isti način nalazi svoje uporište i u Ustavu Republike Hrvatske koji u čl. 65. navodi da je svakomu dostupno, pod jednakim uvjetima, srednjoškolsko i visokoškolsko obrazovanje u skladu s njegovim sposobnostima.

No je li to uistinu tako? Postotak visokoobrazovanog stanovništva u Hrvatskoj iznosi 11% u odnosu prema europskom prosjeku koji iznosi 19%. Uslijed mnogih reformi i zahtjeva Europske unije za harmonizacijom sustava visokog obrazovanja i Republika Hrvatska se bacila na stvaranje društva temeljenog na znanju s obzirom na neospornu činjenicu da je ulaganje u obrazovanje najbolja investicija za svako društvo. Zašto? Zato jer kvaliteta obrazovnog sustava za sobom povlači i kvalitetu ljudskog kapitala, a tako i gospodarski opstanak u uvjetima neoliberalnog globalnog kapitalizma. No na koji način? Hrvatsko visokoškolsko obrazovanje uključilo se u trend komercijalizacije obrazovnih institucija dok smo istovremeno svjedoci slabih institucionalnih okvira školarina i financijskih potpora. Visoko obrazovanje postaje važna javna politika, ali se iz proračuna još uvijek izdvaja manje od 2% za visoko školstvo. Stoga se legitimno postavlja pitanje prijeti li Hrvatskoj uranjanje u svojevrsni obrazovni elitizam dostupan samo imućnijim društvenim skupinama i kako to da u skladu s tim proporcionalno ne raste kvaliteta reformiranih obrazovnih programa? Zašto su važnija pozitivna statistička izvješća od različitosti i individualnih potreba svakog studenata?

Institut za razvoj obrazovanja nevladina je organizacija predana razvoju i provedbi javnih politika visokog obrazovanja u Hrvatskoj koja vjeruje da je visoko obrazovanje od ključne važnosti za stvaranje društva utemeljenog na znanju, koje karakterizira uravnotežen društveni i gospodarski razvoj uz poštivanje demokratskih načela te prava i potreba pojedinaca. Na temelju rasprave stručnjaka i aktivista u području obrazovanja (održane 26. studenog 2008. u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu) u sklopu seminara „Pravo na obrazovanje: povećanje jednakog pristupa visokom obrazovanju u Hrvatskoj“ izrađen je dokument „Policy preporuke za povećanje jednakog pristupa visokom obrazovanju u Hrvatskoj“ koji predlaže konkretne mjere za rješavanje nejednakosti pristupa visokom obrazovanju.

Thomas Farnell koordinator je obrazovnih programa u Institutu za razvoj obrazovanja, a između ostalog i upravitelj projekta „Jačanje ljudskog prava na obrazovanje u hrvatskom

visokom obrazovanju: Tjedan prava na obrazovanje“ te Odjela za stipendije za visoko obrazovanje. U ime Instituta za razvoj obrazovanja odgovorio je na par aktualnih pitanja.

Možete li nam reći od kada je Institut za razvoj obrazovanja (IRO) prisutan u Hrvatskoj te ukratko u glavnim crtama objasniti njegove ključne zadaće?

Institut za razvoj obrazovanja (IRO) prisutan je u Hrvatskoj od 1999. godine kao neprofitna nevladina organizacija. Kao dvije najbitnije zadaće istaknuo bih zagovaranje i razvijanje javnih politika visokog obrazovanja te pružanje tehničke podrške institucijama koje su za to nadležne. IRO tako surađuje s nizom institucija Vlade Republike Hrvatske, a posebno s Ministarstvom znanosti, obrazovanja i športa (MZOŠ) te sa svim hrvatskim sveučilištima. Kao drugu, ali ne i manje bitnu zadaću, naveo bih našu uslugu pružanja informacija i savjeta u vezi sa obrazovanjem i studiranjem u Hrvatskoj i inozemstvu, dakle ne samo institucijama već i pojedincima, odnosno svima koji su za to zainteresirani. IRO je 2005. godine pokrenuo prvi Sajam stipendija kojim na najprepoznatljiviji način promičemo ulaganje u znanje. Mi smo zapravo jedina takva institucija u Hrvatskoj koja je s vremenom prepoznata u akademskoj zajednici kao pozitivan i koristan izvor informacija, podrške i suradnje.

Kako biste ocijenili poštivanje ljudskog prava na obrazovanje u Hrvatskoj?

Mislim da usprkos činjenici da u Hrvatskoj ne postoje kršenja prava na visoko obrazovanje u vidu nekih direktnih zabrana upisa na visoka učilišta na temelju rase, spola, ili drugih obilježja, to još uvijek dakako ne znači da se ono ne krši i da ne postoji cijeli niz institucionalnih prepreka koji onemogućavaju da se to pravo u potpunosti poštuje. Postoji nažalost niz pokazatelja koji ukazuju na to da itekako postoje nejednakosti. Konkretno pokazatelj na primjer bio bi statistički podatak da djeca odnosno mladi između 18 i 20 godina, čiji roditelji imaju završenu samo osnovnu školu, studiraju u omjeru 1 od 6, u slučaju da roditelji imaju završenu samo srednju školu studirati će samo trećina tj. samo 1 od 3 djece, dok je u slučaju visokog odnosno fakultetskog obrazovanja roditelja situacija dosta različita jer u tom slučaju studira 9 od 10 djece. Dakle činjenica jest da nemaju svi jednak pristup, jer su neki pojedinci od samog početka na neki način privilegirani zbog svojih životnih prilika unatoč možda istim potencijalima.

Od čega se zapravo sastoji pravo na visoko obrazovanje i koje je po Vama njegovo značenje u hrvatskom kontekstu?

Odgovor na ovo pitanje započeo bih člankom 26. Opće deklaracije o ljudskim pravima koji ističe da svatko ima pravo na obrazovanje te da visoko obrazovanje treba biti dostupno svima na temelju sposobnosti. Isto se naglašava u Povelji temeljnih prava Europske unije, a ista je definicija prava na visoko obrazovanje uvrštena i u Ustav Republike Hrvatske. Prema toj definiciji dakle pravo na visoko obrazovanje nije zapravo dostupno svima, već onim pojedincima koji na temelju svojih sposobnosti na to imaju pravo. To je dosta šakaljivo ako uzmemo u obzir činjenicu da u Hrvatskoj postoji i čitav niz indirektnih prepreka koje onemogućavaju jednak pristup visokom obrazovanju. Zato treba dobro definirati pojam sposobnosti, a posebno treba paziti da ne bude izjednačen sa „postignućem“ odnosno „izvršnošću“.

Koje su po Vama glavne marginalizirane društvene skupine u Hrvatskoj te glavne prepreke koje onemogućavaju jednak pristup visokom obrazovanju?

U Hrvatskoj postoji indirektna diskriminacija prije svega na osnovi socijalno-ekonomskog statusa, odmah poslije toga slijede skupine iz ruralnih sredina, stariji studenti (mature

students) te osobito ranjive skupine, a to su osobe s invaliditetom te nacionalne manjine. Kao prvu glavnu prepreku jednakom pristupu visokom obrazovanju izdvojio bih svakako prijašnje obrazovanje, jer problemi upravo nastaju puno prije u obrazovnom procesu. Ako dijete nije uspješno u osnovnoj ili srednjoj školi, a ne dobiva nikakvu podršku od odgovornih institucija odustaje od daljnjeg obrazovanja. Drugi problem je svakako financijska prepreka s obzirom na činjenicu da su školarine veoma visoke za hrvatski standard. Naime čitav sustav financijske potpore nije adekvatan upravo iz razloga što socijalna komponenta financijske pomoći gotovo i da ne postoji. Imamo situaciju u kojoj na 130,000 studenata ide 10,000 stipendija od kojih njih oko 70% uzima za glavni kriterij upravo kriterij izvrsnosti. Među preprekama također treba spomenuti i specifične probleme koji se javljaju upravo u ranjivim skupinama odnosno barijere različitog tipa za osobe s invaliditetom na hrvatskim sveučilištima kao što su arhitektonske barijere, problemi digitalizacije literature za slijepe i slično.

Spomenuli ste previsoke školarine za hrvatski standard. Kako biste prokomentirali situaciju s neadekvatnim financijskim potporama u Hrvatskoj posebice sada u kontekstu komercijalizacije školstva, a i s obzirom na podatak da država izdvaja manje od 2% iz svog proračuna za visoko školstvo?

U Hrvatskoj oko 56,7% studenata plaća neku vrstu školarine. Glavni problem stipendiranja u Hrvatskoj je taj da se stipendiranje najviše temelji na postignuću, a ne na temelju potrebe odnosno materijalnog statusa studenta. Takav način stipendiranja s jedne strane nagrađuje izvrsnost, što je naravno pohvalno i pravedno samo po sebi, ali s druge strane „kažnjava“ one koji nisu dovoljno izvrsni. Linearni sustav školarina zato ispada nepravedan; što manje ocjene dobivate, više plaćate i to bez obzira na financijsku situaciju, a to nije pošteno s obzirom na činjenicu da upravo ta financijska situacija omogućuje ili ne može omogućiti, na primjer, skupe instrukcije ili pripreme za prijemni ispit i slično. Školarine bi trebale biti popraćene s učinkovitim mehanizmima financijske potpore koji su široko dostupni. Problem u Hrvatskoj jest taj da ne postoji kvalitetan sustav socijalnih stipendija niti sustav financijske potpore koji razmatra stvarne troškove studija i financijski položaj studenata i njihovih obitelji.

Koje bi sve mjere po Vašem mišljenju nadležne institucije morale poduzeti u svrhu rješavanja te nejednakosti?

Kao prvo premalo se uopće govori o ovim temama u kontekstu obrazovne politike u Hrvatskoj. Rasprave se uvijek fokusiraju na druge prioritete: provedba Bolonjskog procesa, integracija Sveučilišta u Zagrebu, osiguranje kvalitete u visokom obrazovanju, mobilnost studenata i nastavnika, itd. Glavni preduvjet da se uopće pokrene rješavanje nejednakosti pristupa je da kao prvo, ministarstvo i sveučilišta uvedu temu jednakog pristupa visokom obrazovanju i probleme koji se javljaju u vezi s tim na dnevni red svojih radnih sastanaka. Kao drugo, u Hrvatskoj nemamo dovoljno istraživanja koja bi ukazivala na glavne probleme tako da bi trebalo u njih više ulagati, znači ulagati u prikupljanje podataka o socijalnoj strukturi studenata, utvrđivanje stanja prava na visoko obrazovanje itd. To je veoma bitno jer da bismo dobili što konkretnija rješenja trebamo što točnije podatke. Na ovom stupnju možemo samo identificirati glavne prepreke, a da bi se one otklonile potrebno je aktivnije bavljenje javnom politikom jednakog pristupa visokom obrazovanju. IRO je aktivno uključen u razvoj strategija i drugih dokumenata koji su važni za hrvatski sustav visokog obrazovanja putem javnog objavljivanja stavova IRO-a o javnim politikama te uključivanjem u rad savjetodavnih i radnih tijela unutar sustava visokog obrazovanja. Na temelju rasprave stručnjaka i aktivista u području obrazovanja koji su

sudjelovali na seminaru „Pravo na obrazovanje: povećanje jednakog pristupa visokom obrazovanju u Hrvatskoj“ izradili smo dokument „Policy preporuke za povećanje jednakog pristupa visokom obrazovanju u Hrvatskoj“ koji definira upravo konkretne mjere koje trebaju poduzeti nadležne institucije u Hrvatskoj za rješavanje nejednakosti pristupa visokom obrazovanju.

Smatrate li da je reforma visokog obrazovanja u okviru Bolonjskog procesa u Hrvatskoj dobro provedena odnosno da li odgovara stvarnim potrebama studenata?

Teško je zapravo odgovoriti na ovo pitanje: s jedne strane, sam cilj Bolonjskog procesa jest poboljšanje, reforma i razvoj visokog obrazovanja, odnosno Bolonjski proces pruža jedan nužan okvir za daljnje reforme koje su potrebne da bi se sustav kvalitetnije razvijao te uskladio sa obrazovnim procesima u Europi pa je dakako vrlo pozitivan za Hrvatsku i njezine studente. Provedba Bolonjskog procesa je pak druga strana priče. Mnogo studenata i profesora prigovara da se sve to provelo suviše brzopleto i nekvalitetno, a da se zapravo nije mnogo toga promijenilo u samom izvođenju nastave, načinu ispitivanja i slično.

Ali također je vrlo bitno napomenuti da je u Bolonjskom procesu socijalna dimenzija veoma bitna pa su tako i priopćenja europskih ministara obrazovanja o Bolonjskom procesu dala sve veći naglasak na osiguranje „socijalne dimenzije“ u visokom obrazovanju u Europi. Zato mislim da je unatoč svim negativnim nuspojavama bilo svakako nužno provesti reformu i da će u samoj konačnosti rezultirati pozitivnim ishodom.

Možete li ukratko nešto reći o programu Erasmus i promjena do kojih bi nužno morala doći na hrvatskim sveučilištima da bi se pripremili za samu provedbu programa?

Erasmus je najveći program mobilnosti studenata i profesora u Europi, zato je vrlo bitno da hrvatska sveučilišta uđu u taj program. Hrvatska ima izrazito nizak postotak mobilnosti studenata, tek oko 0,02% hrvatskih studenata studira u inozemstvu, a samo je 0,3% hrvatskih studenata uključeno u programe akademske razmjene. Kada govorimo o mobilnosti studenata na razini Europske unije, 2,9% studenata je studiralo izvan svoje zemlje. Što se tiče „dolazne“ mobilnosti, u Hrvatskoj studira svega 2,6% stranih studenata i to 2,2% iz zemalja bivše Jugoslavije te 0,4% iz drugih zemalja. No to je vrlo mali postotak posebice ako ga usporedimo sa 6,7% stranih studenata koji studiraju u EU. Dakle samo na temelju ovih statističkih podataka vidimo da su razlike dosta velike što bi se ulaskom u program sigurno promijenilo, odnosno brojke bi se povećale. Najveće prepreke za ulazak u Erasmus su nedostatni kapaciteti hrvatskih sveučilišta, nedovoljan broj kolegija na stranim jezicima, posebno engleskom jeziku, problem nedostatnog smještaja za strane studente na hrvatskim sveučilištima, s time da osim Sveučilišta u Zagrebu i Sveučilišta u Rijeci većina sveučilišta uopće nema jasne strategije i akcijske planove za povećanje akademske mobilnosti. Ovdje opet dolazimo i do problema financiranja jer za to dakako treba izdvojiti novac, a i omogućiti dodatno stipendiranje studenata koji idu u inozemstvo (u EU se studenti stipendiraju sa oko 300 eura mjesečno). Sporazum za sudjelovanje Hrvatske u programu je potpisan, ali kako treba izdvojiti oko 8 milijuna eura za provedbu programa on će se vjerojatno dogoditi do tko zna kada.

Kakva je po Vašem mišljenju budućnost obrazovanja u Hrvatskoj i koje će biti vaše glavne aktivnosti narednih godina kao bitnih aktera iste?

IRO će naravno i dalje pridonositi reformi visokog obrazovanja kroz zagovaranje javnih politika koji odgovaraju potrebama pojedinaca. Tijekom godina smo uspostavili kvali-

tetnu suradnju s različitim domaćim i stranim institucijama. S Institutom za društvena istraživanja iz Zagreba - Centrom za istraživanje i razvoj obrazovanja aktivno surađujemo na studijama koje unapređuju rad institucija visokog obrazovanja te kao što sam napomenuo surađujemo s hrvatskim sveučilištima te s nizom državnih institucija, a posebno s Ministarstvom znanosti, obrazovanja i športa, Agencijom za znanost i visoko obrazovanje te s Agencijom za mobilnost i programe EU. Vrlo je bitno i da surađujemo s brojnim studentskim udrugama u Hrvatskoj kao što su: E-student, HSA (ekonomija), Pravnik, ELSA (pravo), Diskrepancija (humanističke znanosti), BEST, IEEE i IAESTE (tehničke znanosti) i CroMSIC (medicina). Smatram da unatoč trenutačnim poteškoćama može doći do promjena i da sustav može postati otvoreniji i fleksibilniji. Iz perspektive našeg Instituta izgleda da se događaju pozitivne i važne promjene tako da bih rekao da je budućnost obrazovanja u Hrvatskoj svakako pozitivna.

Cilj obrazovanja je stjecanje znanja o vrijednostima, a ne o činjenicama.

W.R. Inge